

LIVIU FRANGA

***SIMFONIA CETĂȚII. NOTE DESPRE MODELUL PEREN ȘI ACTUALITATEA ANTICHITĂȚII*, CLUJ-NAPOCA, EDITURA MEGA, 2023, 518 p.**

DOI: 10.35923/AUTFil.61.13

Cu o prețioasă erudiție și o uriașă trudă, Liviu Franga dezvăluie în volumul *Simfonia Cetății. Note despre modelul peren și actualitatea Antichității*, apărut la Editura Mega, un spirit original, imaginativ, impresionant prin capacitatea de a redimensiona modernitatea pe coordonatele Antichității greco-latine și de a face comprehensibile și incitante, aridele expresii utilizate în teoriile și normativele lingvistice, plămădindu-le din pământul fertil al literaturii clasice. Fraza melodioasă a unor limbi apuse și operele ilustrațiilor înaintași devin antablamentele prezentului, atins de morbul derapajelor și al greșelilor lingvistice, propagate în media. Autorul nu polemizează și nu-i discreditează, prin exemplele sale concrete, pe cei care comit greșeli gramaticale, ci încearcă doar să distrugă virusul erorii, din respect și dragoste pentru limba română. Alcătuită din patru mari părți, urmate de un *Addenda post scriptum*, cartea deconspiră, dincolo de faptele de limbă, un eu nostalgic, dar profund ancorat în actualitate. *Prefața* Președintelui Academiei Române, Ioan-Aurel Pop, și *Cuvântul de încheiere* al profesorului Oliviu Felecan întregesc periplul cultural al cititorului și propun noi teme de reflecție și discuții subsecvente, privind clivajul dintre trecut și prezent, dintre cultură și evoluția limbii.

Primul capitol (p. 15-226), așezat sub auspiciile unui motto extrem de relevant – „Arată că îți pasă. De limba română” – , prezintă un virus endemic, autohton, contagios și riscant pentru puritatea limbii române, pe care distinsul profesor bucureștean îl numește „virusul repetiției comode sau al minimumului efort lexical” (p. 17). Acest agent patogen de natură lingvistică este multiplicat de informațiile provenite din media, „valorile virale” fiind cu atât mai periculoase, cu cât sunt transmise către receptorii globali, vorbitori de limba română, parazitând materialul genetic uimitor

al limbii latine. Indolența și comoditatea omului modern infestază spațiul public cu exprimări neglijente, confuze, agramate, deranjante pentru un ascultător avizat, hazardante pentru cei aflați în formare. Parafrazându-l pe poetul simbolist Paul Verlaine, care acorda primat muzicii în creație, văzute ca o religie a viitorului, autorul pune înaintea tuturor lucrurilor gramatica – „de la grammaire, avant toute chose...” (p. 21) – insinuând ideea că aceasta ar trebui să devină un cadru de referință în comunicarea interumană. Repetițiile stridente, uzul inadecvat al unor prepoziții, tautologia, coabitarea articolului proclitic de singular cu forme de plural, expresiile redundante, automatismele și non-sensurile, devierile de accent, utilizarea greșită a neologismelor pătrunse masiv în limba română, lipsa de acord în cazul numeralului *douăsprezece* sunt câteva exemple de neglijență și deficiență personală, imposibil de ignorat de către profesorul Liviu Franga. Acestea sunt inadmisibile în cazul comunicatorilor profesioniști, care dau dovadă de o lipsă minimală de preocupare pentru șlefuirea limbii și ignoră traseele gramaticale moștenite.

Scrisă în perioada pandemiei, cartea demonstrează că anumite contexte sociale nefaste pot căpăta valențe pozitive, fiind exploatate deliberat pe tărâmul fecund al culturii, în cele mai variate formule. Interesul autorului se deplasează dinspre experiența unei realități incontestabil negative spre jocul subtil al comunicării, analizând creativitatea excesivă a lexemelor puse în uz de către specialiști și preluate de media. Liviu Franga identifică o serie de devieri și extrapolări semantice neobișnuite, bizare, precum: „procentul de *pozitivitate* al probelor care se colectează a crescut”, „*eșantionare*”, „*pacienți pozitivi*”, „în cazul elevilor de vârstă *pediatrică*”, „respectarea regulilor de *sanitație*” (p. 49-50), „Elevii pot să meargă în format fizic la școală” (p. 33), întrebându-se retoric, cu o fină ironie, în ce alt format s-ar mai putea deplasa aceștia spre instituția de învățământ. Panoplia lexicală din timpul pandemiei a impus circulației o serie de cuvinte (*vaccinist*, *vaccinator*, *covidioză*, *izoletă* etc.), dar, în opinia ilustrului profesor, orice exces lingvistic duce, în mod paradoxal, la sărăcirea limbii, prin utilizarea aberantă a unor elemente lingvistice, devenite ulterior automatisme verbale, netrecute prin filtrul reflexiv și normativ. Predispoziția spre alegorie și exprimarea metaforică își face simțită prezența la nivelul discursului, mesajul științific fiind precedat ludic de o poveste autobiografică, istorică sau din domeniul culturii Antichității greco-latine. Pragmatismul expunerii riguroase tinde să asimileze inefabile stilizări literare, care sublimează trăirile autentice, atât ale copilului, cât și ale adultului, sporind plăcerea

receptării și potențând valoarea expunerii. Bunăoară, amintindu-și de o obsesivă interogație din perioada copilăriei – „Tovarășa, ce e dincolo de orizont?” (p. 166) – adultul și specialistul matur se întrebă ce e dincolo de gramatică și regulile ei, admitând că, dincolo de zarea normativă și strictă, se găsește vorbirea omenească, liberă sau eliberată de dogmele lingvistice. Există însă o libertate absolută a vorbirii individuale, vorbitorii se pot situa în afara unor structuri logico-naturale ale cuvintelor? Răspunsul prompt al autorului este că vorbirea individuală nu poate transgresa legile gramaticii, la fel cum pământul și cerul, separate și nu reunite de linia orizontului, nu pot să-și depășească legitățile proprii. Limba nu poate și nu trebuie să devină un tărâm al utilizării arbitrare individuale și facultative, ci un sistem bine fundamentat de reguli și norme impuse pe cale instituțională. Lingvistul admite că limba evoluează, dar nu prin „generalizarea erorilor și a derapajelor gramaticale” (p. 35), iar exprimarea publică, la nivel colectiv, constituie „oglindea evoluției stabile a unei limbi vii” (p. 34). Planul matricial genetic al limbii este peren și imuabil, doar formele reprezentării ei pot avea nuanțe și expuneri formale variate. Reprezentativă este alegoria salciei, potrivit căreia limba română nu va intra niciodată în hibernare, ci se va înălța unduitoare deasupra vicisitudinilor, înfruntând înghețurile iernii, câștigând bătăliile zilnice cu impostura, pătrunderea masivă a anglicismelor (recunoscute ca necesare în era globalismului) sau cu virusul erorii, pierzându-și frunzele galbene ale cuvintelor ieșite din uz, dar păstrându-și verdele viu: „O lege și un miracol al firii, ca limba, precum pomii care se nasc din nou la viață, după înghețul de iarnă, să se ducă, prin noi, vorbitorii milenari ai ei, mai departe, și tot mai departe” (p. 63). Perisabilitatea elementelor limbii nu exclude indestructibilitatea acesteia în ansamblu, deoarece gramatica este văzută ca un rezervor ce permite infinite utilizări potențiale, dimensionate de-a lungul timpului, modelate de moda generațiilor, dar având un caracter mereu autoregenerator. Pornind de la celebra expresie a lui Francisco Goya, Liviu Franga atrage atenția asupra uriașului pericol al „năzbâtiilor sintactice” sau al nebuloasei provocate de utilizarea eronată a cuvintelor, care, deși nu nasc monștri, pot provoca reale fracturi, ajungându-se „Din goana vorbirii până la somnul gândirii” (p. 70), deoarece „somnul gramaticii naște absurdul” (147).

O mare atenție este acordată de cercetător prepozițiilor, cărora le alocă mai multe subcapitole (*Povești repetate, Povestea latină a prepozițiilor, Nihil sine pe, Războiul lui pe cu toată lumea, Derapaje prepoziționale pe drumurile vorbirii, Banderola de căpitan, Rost, rostire, Trenul de*

mare viteză, Mami cheamă tati, Ai tu pe tine culoarea?, Campionul, Bun la toate, Bilanțul unui învingător, Lecția stejarului, Veioza), prepoziția *pe* fiind nucleul acestor expozeuri, deoarece fie este utilizată obsesiv, în contexte inadecvate, fie omisă în cele necesare, din dorința de concizie a comunicării, din neștiință sau având drept scuză brahilogia: „*Pe* nu ne apare numai invincibil și nemuritor, ca eroii homerici sau ca succesorii lor, moderni și contemporani. (...) Vedem cât de bun este la toate. Prepoziția totală, prepoziția-orchestră, super-prepoziția” (p. 181). Particula *pe* reflectă haosul din comunicarea actuală, amintind, în opinia autorului, de celebra formulare a lui Sallustius: *bellum omnium contra omnes*, „războiul tuturor contra tuturor” (p. 43), în context actual, „războiul lui *pe* contra tuturor (prepozițiilor)” (p. 43). Explicațiile sunt susținute de lămuriri etimologice, de exemple, Liviu Franga observând o tendință de utilizare a prepozițiilor inversă față de limba matcă. Dacă, în latina Antichității, prepozițiile au pornit de la aspectul simplu formal la cel complex și de la sensul sintetic la cel univoc, în limba română actuală sunt vizibile expansiunea și generalizarea unificatoare, ce au drept rezultat o multitudine de aberații semantice. Autorul identifică o serie de cauze ale „maltratării actuale” a limbii române, printre care anglicizarea unor termeni proveniți din limba franceză, neutilizarea paletei sinonimice în încercarea de evitare a cacofoniei (celebrul *ca și*), confuziile semantice – „Îmbracă-te cu ceva *ușuratic* pe tine” (p. 35) –, brevilocvența – „cresc cazuri COVID-19” (p. 35) –, folosirea unor sufixe desuete, inventate sau, din contră, amputarea substantivelor de sufix – *ministrei Agriculturii, telenovelizare, oficialitățile grece* pentru grecești (p. 36-37) –, utilizarea eronată a gradelor de comparație – *cel mai pozitiv* (p. 36). Un fenomen actual, observat de către autor, este oralitatea convertită scriptural, pe email și pe telefon, comunicarea fiind comodă, lipsită de reguli, apelându-se deseori la textul multimodal prin emoticoane, imagini etc. Oralitatea tradițională suferă o mutație, deplasându-se în sfera intervenției în spațiul public, a discursului comunicat, dar Liviu Franga, deși admite dinamismul palierului reprezentat de uzul oral, nu acceptă devierile de la firescul normativ, subliniind relațiile de reciprocitate între uz și formă. Prima parte se încheie cu *Delicii comerciale de sezon*, plimbarea printre dulciurile cu parfum de Sărbători, printre cosmeticele tentante și savorile gastronomice ale Crăciunului, dezvăluie privirii scrutătoare a lingvistului realitatea unui limbaj „mutilat” – „inimi turtă dulce” (p. 209), „selecție biscuiți” (p. 209), „căsuță dulciuri de Crăciun” (p. 209), „lumânare în borcan cu miros de ciocolată” (p. 213) etc. – și, cu toate că, dintr-o perspectivă semiotică, limbajul comercial și publicitar se definește prin

laconism, el trebuie să transmită consumatorului valorile unui produs, ale unei experiențe, în enunțuri corecte gramatical, lipsite de ambiguitate.

Partea a doua, *Vade mecum* (p. 229-281), conține o serie de microeseuri despre „chipurile speranței” într-o perioadă de marasm, cuprinsă de focarul pandemic, despre plăcerea scrisului și a lecturii, despre forfota tinerilor cu „botnițe albastre” (p. 232), despre protecția datelor personale care transformă persoana într-un număr, despre școală, cultură și religie, în vremuri în care etichetele erau puse apodictic, despre cinematografie și teatru, despre micile bucurii și lupta cu cartea sau despre „libertatea de a fi lăsat să crezi” (p. 237). Expunerea îmbracă formă diaristică sau memorialistică, iar formele aluzive și conotative ale scriiturii desenează, dincolo de poveste, un fundal magic al copilăriei, frânturi de memorie afectivă, un miraj de povești, piloni fundamentali ai unei mitologii personale și ai literarității. Aflăm că, pentru profesorul Liviu Franga, a scrie este un *modus vivendi* (p. 239), o căutare și o mare provocare ce duce la „găsire și re-găsire” (p. 239), iar publicistica este, în esența ei, literatură. Autorul evocă *Trei chipuri ale feminității auctoriale*, generând, astfel, o constelație de nuanțe și interpretări, raportate la memoria contextelor și a decodificărilor personale, ancorate puternic în trecut sau puse pe fundalul unei filosofii originale. Primul subcapitol din seria celor trei analizează cartea lui Carmen Mihalache, al cărei *Hublou* deschide nelimitate ferestre spre vastitatea sinelui, în jocul dintre „afară” și „înăuntru”, cititorul călătorind, caleidoscopic și cultural, de la copilărie spre vârsta lucidității, adunând ca într-un *puzzle* impresii ale marilor personalități, participând la spectacolul lumii, în timp ce privește profunzimea celestă. Al doilea subcapitol surprinde combustia versurilor „criptice și autotelice” (p. 245) ale Simonei-Grazia Dima, care, în „*Havuzul său metafizic*” reușește să reducă „verbiajul la idee” (p. 245), realizând un dialog polifonic cu alteritatea, pentru a ajunge la coordonatele sinelui. Ultimul chip al feminității și al autorității creatoare aparține Florinei Ilis care, prin volumul de povestiri *Pandemia veselă și tristă*, sondează, cu mare talent, inefabilul sentimentelor umane și surprinde, introspectiv, frânturi de memorie și de conștiință, desprinse din trecutul îndepărtat sau din prezentul agresat de virusul pandemic. Sublimul existenței umane este dat de iubire, pe care autorul o definește drept o reduplicare umană a energiei divine, ce scoate omul din sfera instinctuală, plămădindu-i sufletul din cea mai uimitoare lumină. Și totuși se ridică întrebarea – „Pentru ce, așadar, iubim?” (p. 269) –, Liviu Franga căutând resortul tainic al acestui unic sentiment și scopul sau țelul implicării umane în trăirea emoțiilor irizante ale erosului.

Partea a treia, „Cariatide” (p. 285-457), se sprijină pe două dominante structurale – „Antichitatea” și „Modernitatea” – între ele constituindu-se o interferență reductibilă la cultură și identitate, ce revelează fațetele esențiale ale devenirii umane. Pendulând, asemeni omului roman, între *otium* și *negotium*, Liviu Franga poposește creator pe tărâmul literaturii și al civilizației latine, nepărăsind total perimetrul lingvistic, pentru a trăi febril și rațional un prezent tributar valorilor trecutului. Misiunea supremă a Romei, în opinia ilustrului profesor, a fost „de a învinge trufia oarbă a non-civilizației” (p. 285), astfel încât omul să devină nu doar o ființă cultivată, ci un autentic agent creator. Plecând de la literatura latină anonimă, cititorul va afla despre poeziile lui Catullus sau creațiile fescennine, va cunoaște spiritul mordace al italicilor, strălucit reflectat în operele lui Horatius și Lucilius, va zăbovi în lumea rustică a versurilor lui Vergilius sau Tibullus, fiind însoțit de cântecele „mlădii” ale lui Bacchus. Descrierea tucidideică a pestei devine un poem al suferinței umane la Lucretius și oglinzile paralele ale timpului surprind, dincolo de frontiera istorică, lupta umanului cu boala și moartea, dar și adevărul ontologic rostit lucretian: „Deci, și moartea, oricât de dureroasă, face parte din viață” (p. 315). Iubitorii de clasicism vor parcurge interesante pagini de istorie, capitolul constituind un loc de confluență a componentelor culturale specifice Antichității, de la cele estetice și etice, la cele politice, sociale, religioase și intelectuale. Inserarea unor medalioane literare, precum cel dedicat lui Prudentius, constituie o lectură fecundă, care suscită și îmbogățește spiritul. Lectorul modern redescoperă un adevăr esențial: literatura și cultura, atât în componenta creativă, cât și în cea de consum, se înscriu în cadrele unor modele, ale unor tradiții, sau, după cum preciza autorul, operele marilor personalități constituie adevărate Cariatide, pe care se întemeiază prezentul. În spiritul celor afirmate, Universitatea din București „are destinul îngemănat cu istoria” (p. 351) și, prin racordarea cu trecutul, s-au ridicat minți privilegiate care au reușit să așeze cultura pe temelii solide, să cuprindă în cugetarea lor lumea și românismul și să decanteze acumulările erelor în opere de mare valoare, autorul amintind nume ilustre, precum: Nicolaus Olahus, Dimitrie Cantemir, Bogdan Petriceicu Hasdeu, August Treboniu Laurian, Titu Maiorescu, Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, George Călinescu, Mircea Eliade etc. Liviu Franga își continuă demersul cultural în spațiul exegezei literare și se oprește asupra unei voci autorizate în domeniu, Mihaela Albu, directorul fondator al revistei „Antilethe”, apoi evocă, cu admirație și considerație, figura „savantului sintezelor”, Eugen Cizek, profesorul care i-a transmis nu doar prețioase învățături, ci și o

serie de valori sufletești. Înălțarea în sferele spiritualității este potențată de luminoasa figură a Părintelui Profesor Dumitru Pinteș, care a „trăit preoția” (p. 386) și a oferit o înfățișare armonioasă și unitară vieții trăite în credință autentică. Pledând pentru conceptul de cultură generală în școli, profesorul Liviu Franga promovează o „educație a cunoașterii” (p. 397) și constată, în contextul viral pandemic, că tehnologia nu poate să elimine marile cuceriri ale istoriei, cartea „cu miros de filă proaspătă” (p. 400) fiind o alternativă viabilă a e-book-ului. De asemenea, niciun *device* nu poate înlocui fericirea din ochii copilului de odinioară, care pătrundea, pentru prima dată în școală, sub podul de flori, pentru a descoperi latura de lumină a vieții și a spiritului uman. În lumea stăpânită de anarhia pandemică și de bizare reguli, elevii, reveniți în școli, experimentează o nouă realitate, dar totuși una trăită, nu simulată, virtuală, contrafăcută, în care sunt reduși la un chip ce privește dintr-un pătrat al ecranului.

Ultimul capitol al volumului, *Ovidianae paginae*, dedicat poetului tomitan, după cum însuși titlul evidențiază, configurează o veritabilă demonstrație de erudiție și de cunoștințe clasice, cu atât mai mult cu cât conține câteva pagini redactate în limba latină. Elegiile relegării incită cititorul la reflecții ontologice, iar mesajul poetic devansează finalitățile metaliterare, „funcția primordială” fiind pur estetică și cathartică. Versurile lui Ovidius sunt analizate dintr-o perspectivă inedită, Liviu Franga trece dincolo de granițele estetice și trasează o hartă geografică a poeziei, analizând zonele spațiului danubiano-pontic, fenomenele climatice, resursele de vegetație, structura etnică, elemente ce emerg din lirica poetului latin. În finalul capitolului, autorul încearcă să reconstituie, cu acribia cercetătorului, momentul morții poetului relegat la Tomis. *Addenda post scriptum* surprinde Bucureștiul în multiplele sale fațete temporale, sociale, politice și culturale, un oraș care, pentru autor, capătă valențele unui habitat mitic, fiind locul unde, în luna lui Gerar, un copil a avut privilegiul să coboare din spațiul „ființelor cu aripi” (p. 511), într-o țară ridicată pe pilonii unei străvechi și temeinice culturi, „singura care mai păstrează legătura nominală cu întemeietorii istoriei ei” (p. 511).

Parafrazându-l pe autorul însuși, volumul este un *mixtum compositum*, o carte ce are capacitatea de a transforma fragmentele de memorie voluntară, excursiunile în părțile nevăzute ale limbii și culturii, studiile etimologice și științifice, fragmentele de exegeză și hermeneutică literară, indicațiile teoretice din domeniul limbii, prețioasele pagini de sensibilitate literară, într-un tot unitar, organizat coerent de gândirea și pana unui clasicist, cu

RECENZII

vocație eseistică, a cărei scriitură alunecă subtil spre ludic și romantic. Capabil să-și construiască profilul inconfundabil în arealul cultural prezent, Liviu Franga răătăcește în hățișul istoriei, rămânând uimitor de actual, în timp ce disecă probleme de lingvistică, proliferează noi perspective culturale, analizează exprimarea cotidiană în resorturile cele mai intime și prelungeste ecourile suflatești ale amintirilor în contexte de natură filosofică sau gramaticală. Itinerarul metodologic și expunerea ideatică dezvăluie un scriitor sofisticat, dornic să surprindă articularea istorică a faptelor de limbă și cultură, străduindu-se să-i lumineze cititorului infinitezimalele tonalități ale unei vaste culturi antice.

Diana Maria DIMIRACHE

ION SIMUȚ

***CUM SE SCRIE ISTORIA LITERARĂ*, CLUJ-NAPOCA, EDITURA ȘCOALA ARDELEANĂ, 2022, 349 p.**

DOI: 10.35923/AUTFil.61.14

Dezbaterile recente în planul istoriei literare și al criticii literare românești vehiculează binarități de tipul transnațional/ național, ideologic/ estetic, *distant reading/ close reading*, critică literară pozitivistă/ critică literară impresionistă, subiectivă. Editorialul lui Nicolae Manolescu din „România literară” (33-34, august 2023) exprimă o poziție clar împotriva noii critici, numită științifică, marcată de sechele structuraliste, sociologice. În 2017 a apărut la Bloomsbury *Romanian Literature as World Literature*, cu Mircea Martin, Christian Moraru, Andrei Terian coordonatori ai volumului, o apariție editorială care exprimă o schimbare de paradigmă în critica literară, așa cum, de altfel, istoria lui Mihai Iovănel, *Istoria literaturii române contemporane 1990-2020* (Polirom 2021), este simptomatică pentru aceeași modificare, dar în registrul istoriei literare. Deși dinamica aceasta se produce mai intens în critica literară, nici istoria literară nu rămâne neatinsă. Ion Simuț sesizase problematizări noi în cazul istoriei literaturii cu ocazia